

Краток преглед на ИСТОРИЈАТА НА ВЛАСИТЕ

Присуството на Власите на Балканскиот полуостров и нивното потекло било предмет на историски, етнографски и лингвистички истражувања низ вековите, а особено во текот на XIX-от и XX-век. Но, за жал, тие не дале еднозначно толкување и објаснување на влашкото прашање. Имено, за потеклото и генезата на Власите постојат неколку теории.

-Едната од нив вели дека Власите водат потекло од старите тракиски племиња, кои во античко време живееле во Епир, југозападниот и југоисточниот дел на Балканскиот полуостров. Тие, се претпоставува, произлегуваат од малите народи Мелоси, Веси и Македони кои со доаѓањето на Римјаните во 148 година пред н.е. го прифатиле латинскиот јазик. Оваа теза во последниве неколку века ја поддржуваат грчките историчари.

-Романските историчари, со исклучок на Таки Папахаци (Влав од Јужниот Балкан), ја развиваат тезата дека Власите на Јужниот Балкан се доселени делови од романскиот народ во X-тиот век од н.е. Тие преку, форсираната од државата историска литература, вложуваат огромни напори со цел да ја докажат оваа теза за Власите на Јужниот Балкан. За разлика од историчарите кои произлегуваат од другите балкански народи, Романците тоа не го чинат со цел за територијални захтеви туку како "аргумент" за ценкање со останалите балкански народи кои формирале своја држава, при секое преговарање по сосема други прашања ама, од интерес на Романија.

-Најновите археолошко-антрополошки истражувања укажуваат на тоа дека тие ја составуваат палеомедитеранско - индоевропската симбиоза и тип луѓе што се шират и се распространети и надвор од границите на Балканот.

-Во последната декада од минатиот, XX-ти, век нашиот тетовец по народност Арм'н (Влав) Бранислав Стефаноски, буквално им "фрла ракавица" на сите историчари, филолози, патеписци и лингвисти кои низ обемната историска литература за Власите се обидуваале да ја докажат етногенезата на Власите. Инаку, заедничка карактеристика на скоро сите претходници е пристрасното пишување за потеклото на Власите, во полза на државните интереси на своите влади. Ова главно се однесува на Грците, Романците и Бугарите. Историчарите и лингвистите припадници на другите европски народи, Германци, Пољаци, Срби, Англичани и други, прифаќале една или друга теза но, редовно се сопнувале на лингвистичкото прашање. Стефаноски почнува од таму каде што неговите претходници се сопнувале - потеклото на арм'нскиот (влашкиот) јазик. Според неговата хроника "Pelasghi - Limba, Carte, Numa" - пишувана на денешен арм'нски јазик, во превод: - "Пелазги - Јазик, Писмо, Име" - името Пелазги мора да се однесува само на оној дел од етничките Арм'ни кои првобитно биле земјоделци. Можеме да прифатиме дека името Пелазги мора да е поврзано со терминот "рамничари", но како времето минувало, тој назив бил употребуван за древните претци на сите Власи, односно, Арм'ни. Оттаму, етничкото име Арм'ни било поистоветено со терминот Власи (име кое подразбира слободни луѓе кои живеат во отворени рамничарски предели, подалеку од градските средини и одгледуваат стока). Сепак, треба да се претпочитува етничкото име - Арм'н Македонци. Така, настанува една апсурдна ситуација - *"сите Власи се Арм'ни, меѓутоа сите Арм'ни не се Власи"*. Тоа е само привид доколку знаеме дека другите народи, Арм'ните-Македонци ги викаат Власи меѓутоа, за својата сопствена идентификација самите тие го употребуваат изразот: Арм'њ (множина од Арм'н). Само мегленските Власи (жители на областа Меглен - три села во Република Македонија кај Гевгелија и

осум села во Грција) кои зборуваат прилично поинаков дијалект од останатите Власи, многу поблизок до латинскиот) не се идентификуваат како Арм'њ. Од последниве потекнува и авторот на овие редови.

Овчарството за Власите било основниот предуслов за нивното опстојување во сите мирнодопски и воени периоди. Планината за нив била синоним за живот, куќа, семејство, изразено во оригиналните зборови на Власите кои создале една карактеристична изрека: "Casa noastra-i muntile" (Наша куќа е планината); или, друг израз за пријателство и почитување: "Va ti avem ca un munte" (Ќе те имаме (почитуваме) како планина).

Во периодот на средниот век на Балканскиот полуостров се движеле бројни номадски племиња сточари со своите стада. Плаќајки десетина (вид данок), сточарите можеле да живеат на пасиштата со своите семејства и слободно да ја напасуваат стоката. Податоците што ги содржат грчките, бугарските и српските повелби од XVII-от век, према Клеанти Лиаку - Ановска и нејзините извори за својот труд "Социјалната припадност на народните раскажувачи Власи", а посебно Законикот на цар Душан, зборуваат за сточарските миграции од Епир и Тесалија на југ, а на север до полските Карпати. Во средновековните држави сточарските движења на Власите биле регулирани со обичајното право, а често и со законски прописи како: Душановиот законик, Законот за Власите во манастирот Милешево или Законот на цетињските (во Црна Гора) Власи од 1436 година од кој цитираме: *"...обврзни се да плаќаат надомест за треварина, да чуваат стока и за соодветниот господар и да вршат работи од друг вид, но да плаќаат и определени давачки со дел од сточниот приплод"*

Сточарските фамилии биле организирани во големи групи наречени fâlcare (се изговара: ф'лкаре). На чело на секоја fâlcare стоел старешина, односно челник, видна личност што ја вршел и должноста судија. Челникот под своја управа имал 20 до 200 фамилии и бил нивни неограничен господар. Нивното богатство се состоело од стада овци кои летно време биле напасувани по планинските пасишта, а зиме низ рамниците, и тоа не само на едно место, бидејќи немале свои пасишта, туку требало да се откупуваат. Поради тоа овие номади немале солидни куќи дури ни за зима. Одеде таму каде што ќе им кажел челникот. Тој го плаќал пограничните царини и други дажбини. Главниот дел од стадото му припаѓал на челникот. Така, некои челници имале и до десет илјади овци. Приходот од волната го користел исклучиво челникот за плаќање на даноците. Ако таа сума не била доволна остатокот го надополнувал од сирењето и овчката маст. Ако се појавувале незадоволства истите ги решавал челникот. Неговиот збор бил закон.

Во историскиот преглед на Вангел Трпкоски - Трпку "Власите на Балканот" издаден 1986. година среќаваме дека Трачаните биле еден од најстарите народи на Балканот, пред доаѓањето на Римјаните, кои живееле во разни племиња или етнички групи, покрај старите Грци од егејските области и острови и покрај Илирите од јадранските брегови и континенталниот дел на Балканот.

Трачаните уште од XV-тиот век пред н.е. ги држеле сите поважни места на Балканот од Дунав на север па сè до Црно море на исток, а на југ до Егејско море и на запад до Јадранско море. Ке споменеме дека во XII-от век пред н.е. посилено и поважно тракиско племе биле Бригите кои заедно со Хитите го формирале царството Фригија во Мала Азија кое траело околу 500 години. Потоа ќе ги наброиме: античките Одризи, Тини, Македони, Веси, Мелоси, Дардани и други.

Грчкиот академик Антониос Керампулос во почетокот го бранел своето мислење за етимологијата на името "Vlāhos", дека произлегува од изразот "fēlahos" - потомци од предантичките Пелазги кои живееле на Балканот. Ова мислење многу научници Грци, од разбирливи дневнополитички причини, не го поддржале и на крајот и самиот се корегирал и повлекол. Меѓутоа, Керампулос ја отфрла теоријата дека Власите се колони доселени од Апенинскиот полуостров (денешна Италија). Тој ги отфрла и мислењата на некои византиски хроничари и писатели кои прифаќале дека Власите произлегувале од Дација (прапостојбина на Романците). Според него Власите не се ниту апенински (денес би рекле италијански) колони - доселеници, ниту Дако - Романци, туку потомци на латинизираниите домородни тракиски народи.

Германскиот научник, Gustav Weigand (Густав Вајганд), кој доста време провел низ Балканот на просторите каде што живеат Власи односно Армени, во 1894. година пишува:

"Армен, Армен е единствено име кое ги одбележува Армените и самите го употребуваат при искажување на својот идентитет."

Еве еден опис на влашки караван што го видел Weigand на своето патување за Авдела (на Пинд) во 1889 година:

"Номадите се придружени од добро вооружени луѓе кои имаат за цел да го чистат патот од пречки. Зад нив во долга редица врват натоварени коњи и маски со покривки, садови, жени и деца. На крајот од карванот одат неколку вооружени Армени за да ги чуваат од напад како и да внимаваат да не се изгуби нешто од карванот. Од ден на ден карванот се намалува затоа што некои фамилии остануваат во зимските живеалишта. Честопати се случува патем некои да се разболат. Карванот врви без да застане. Не запира ни тогаш кога некоја жена се породува на патот. По породувањето, кое не се смета за дискретна случка, леунката заедно со новороденчето се товара на маска и така сите го продолжуваат патот."

Друга стопанска дејност со која се занимавале Власите била кириџството - пренос на стоки со товарни коњи и маски за сметка на нарачателот или сопственикот на стоките. Византискиот хроничар Кедрон во X-тиот век ги споменува Власите како главни карванџии на Балканот. Со своите карвани тие транспортирале не само сопствени, сточарски, производи туку и други суровини од Европа и Балканот за Константинопол (денешен Истанбул) и понатаму на Блискиот исток. Оттаму, пак, пренесувале разни финални производи, луксузни и модерни ориентални стоки и суровини. За време на турскиот период, Власите - карванџии од власта добивале посебни дозволи по кои патишта да се движат, каков вид транспортна услуга да вршат и какви стоки да пренесуваат. Влашките кириџии, карванџии, вршеле услуги и за турските власти, за војската и за населението. За своите потреби за одмор и закрепнување од долгите патувања, граделе многубројни анови и попатни станици. Слично, како што биле организирани сточарските фамилии, биле организирани и карванџиите, на чело на кои стоел челникот - карванџија. Тој имал главна улога во организирањето на карванот, патот по кој ќе се движи, што ќе пренесува и слично. Германскиот научник Weigand, при своето патување од Сјатиста за Јанина во 1889 година, поминал покрај еден карван што носел вино во козји тулуми (меови направени од козја кожа), натоварени по два на секој коњ.

Занимавајќи се со оваа стопанска област - кирициството, Власите доаѓале во контакт со други народи, како и со економски и културно поразвиени земји. Поседувајќи посебна дарба за учење туѓи јазици, Власите биле во можност да воспостават силни пријателски и економски врски на Балканот и во Средна Европа. Се смета дека, како дејност, карванџството кај Власите било природно придодадено кон овчарството, со цел да ги помогне и зајакне другите стопански дејности, како што била преработката на сточарските производи, нивно транспортирање и пласирање на разни пазари, благодарение на што ќе се овозможи кај нив да се развие една нова стопанска дејност - трговијата. Склоноста на Власите кон трговија треба да се бара, меѓу другото, и во нивната карванџиска дејност уште во средниот век, кога морале на свои коњи да пренесуваат сол за владетелите и дворјаните од приморјето до централните области.

Всушност во рацете на Власите била скоро целата сувоземна трговија со Блискиот Исток и Средна Европа. Се занимавале со секаков вид работа: од наједноставна размена на стоки до финансиски зделки. Во извесни работи биле ненадминливи, а добро знаеле со кои артикли да држат монопол. Извонредно способни, вредни, штедливи, со широк видокруг, тие умееле од ништо да создадат капитал. Нивните трговски врски биле надалеку разгранети. За тоа говорат податоците што ни ги дава Г. Вајганд од неговото патување во 1889/90 година. Имено, жителите на Невеска, јужно од Костур, претежно тргувале со Египет и Влашко (Романија). Жителите од Корча биле трговци во Египет и трговските центри на Средоземното море. Она што посебно му оставила впечаток на Вајганд била европејската облека која ја носеле и мажите и жените.

Освен со трговија, Власите се познати како анџии и меанџии. Ановите ги граделе покрај главните патишта, а биле оддалечени еден од друг најмалку шест часови одење. Во своите записи Вајганд забележал дека во Македонија обично само Власите држеле анови.. Сопственикот на алот честопати имал и дуќан од каде што патниците и селаните купувале сè што им било потребно. Ановите на Власите важеле за најчисти и во нив се служело чорба, јанија, кисела зелка, печено месо и сл.

Занаетчиството е исто така стопанска дејност со која се занимавале Власите по градовите на Македонија. Посебно ги усовршиле казанџискиот и калаџискиот занает. Пред купувачот, во меѓусебните разговори за материјалот или за цената, казанџиите се служеле со влашкиот јазик, за да не бидат разбрани. Така, во Штип, во тајниот говор, казанџиите употребувале влашки зборови.

Претставувањето на Власите ќе го проследиме уште со прекрасниот опис на едно влашко, на времето, гратче - Гопеш во истоимената монографија на Вера Бужаровска:

"Гопеш лежи на гребенот на планината Бигла, околу 15 км северозападно од Битола, на надморска височина од 1.140 м. Првите Власи, кои се доселиле во Гопеш околу 1770-тата година, бегале од познатите насилства на Али-паша Јанински во просторот на денешна јужна Албанија, посебно од Москополе и околните помали населби. Доселените Власи биле од големо значење за напредокот на Гопеш. Тие биле, пред сè, претставници на градскиот начин на живеење, а поголем број од нив потекнувале од влашките населби Воскопоје (албанскиот назив за Москополе), Шиписка, Пљаса, Ланга и др. Во оваа планинска

населба Власите брзо се снашле. Пред сè, максимално ги искористиле природните услови што им овозможиле да се занимаваат со кирициство. Кирициите пренесувале и делумно продавале разна текстилна стока, колонијал, зејтин, вино, ракија, жито, гајтан, волна, тутун, сол и др. Гопешани биле одлични трговци и печалбарски занаетчии - кујунџии и терзии. Така, набргу по основањето, Гопеш добил карактер на градска населба. Околу 1870-тата година Гопеш имал близу 800 куќи со околу 4.800 жители и претставувал значаен економски центар за својата околина.

Власите во Србија се среќаваат под името Цинцари, веројатно поради зборот *сипс* (пет). Во овој контекст ќе го наведеме и името Куцовласи. Така Грците ги викаат Власите од централна Македонија. Се претпоставува дека тоа останало поради телесниот недостаток на Филип II кој бил ранет во еден напад од страна на Трибалците. Меѓутоа, сепак поверојатна е една друга теорија која вели дека името Куцовласи настанало поради тетовираниот крст на челото кај жените на овие Власи. Наиме зборот "kruci" на јазикот на Власите значи - крст. Со време гласот "p" се изгубил и останало "куци" па оттука "куцо" и - Куцовласи.

Фактите и доказите за потеклото и историјата на овој, на прв поглед, малуброен народ, се овековечени во зафрлените и непристапни извори за нивното минато. Има еден необично долг, и привидно непремостлив временски период, во писмените документи, помеѓу "исчезнувањето" на дел од луѓето кои на Балканот зборувале еден вид латински јазик, со доаѓањето на Словените, кон крајот на шестиот век, па до појавувањето на првите писмени записи за Власите - четири века подоцна. Бидејќи Власите повторно "се појавуваат" во единаесетиот и дванаесетиот век, остануваме без одговор на прашањето: каде живееле и што работеле во меѓувреме овие луѓе? Се разбира тоа е само привид бидејќи за наведениот период само недостасуваат писмени сведоштва. Еден оформен етнички елемент не е река понорница па, час е на површина - час под земја, ја нема на видело.

На ова место ќе наведеме цитат од T.Winniffrith: *"Византиските хроничари и нивната навика сите оние кои не зборуваат грчки да ги сметаат за варвари, не водат кон одговор на поставените прашања. Можеме ли да бидеме сигурни дека сите оние кои се нарекувани Власи задолжително се и латинофони? Исто така не можеме да бидеме сигурни дека латинофоните не се кријат под имиња како: Бугари, Мисијци па дури и Скити; а згора на тоа малку можеме да веруваме дека во вековите на недостаток на историски докази - Власите не постоеле. Кога доаѓаме до тринаесетиот, четиринаесетиот и петнаесетиот век сликата е сосема поинаква - постојат материјални докази за Власите, и тоа: Основањето на Асеновото влашко-бугарско царство, употребата на називот Влахија како алтернативно име за Тесалија и други. Во овој период произлегува проблем во разликувањето на еден вид Власи од друг. Према византиските историски извори нивните војсководители во еден период војуваат заедно со Власите, а во друг против Власите. Во тој историски момент прашањето на Власите е нераздвојно поврзано со тешкото прашање за потеклото на романската националност. Власите би можеле да бидат клуч за оторање на "вратата" на романското прашање, и доколку се отвори таа "врата" би можел да се најде и изгубениот влашки "клуч"."*

Освојувањето на Балканот од страна на Турците претставува нова тешкотија во проучувањето на историјата на Власите. Голем број Турци се доселиле во и близу до поранешните области во кои што живееле Власи како што се Тесалија и

Вардарската долина. И тоа била причина за поголемите преселби на Власите. Турските историчари и патеписци, како и Византијците пред нив, повеќе се интересирале за Истанбул, и удобниот живот во него, отколку за провинциите. За Власите се зачувани само некои фрагменти. Но, за жал, истите се од оној, подоцнежен, период од нивната историја кога веќе било тешко Власите, како билингвисти, да се разликуваат од Грците. Грчкиот презир зачинет со цинизам према секого кој не зборува грчки резултирале со фактот Власите да можеле да се разликуваат од Грците само до тринаесетиот и четринаесетиот век. Во подоцнежниот период, кон шеснаесетиот и седумнаесетиот век, Турците настојувале да ги претопат, да ги исламизираат, како Грците така и Словените па и Власите. Словенските хроничари кои го покриваат доцниот среден век и раниот современ период создаваат додатна конфузија во ова и онака спорно прашање. За Власите како и за сите други народи кои не биле како нив, на својот јазик, го употребувале зборот "туѓинци". Од аспект на поседување тоа треба да се свати како нормално: па кој премногу ги љуби претходните домаќини?

Современата цивилизација им се заканува со целосна асимилација, но Власите во руралните средини сè уште изгледаат како да живеат епски едноставен начин на живот од Хомеровите поеми. Од таа причина проф. Т. Winnifriith се јадосува: *"Кога човек би владеел десет јазици на еден од нив би успеал да го почувствува прапотеклото на Власите. За да работи врз античката, средновековната и современата историја на Власите, совршениот истражувач треба да биде добро упатен во дисциплините филологија, археологија, а можеби исто така и социологија. За несреќа, многу од оние кои пишувале за Власите не ги исполнувале овие строги критериуми."*

Владетелите на останатите балкански држави манипулирале со Власите во своја сопствена корист па успеале да го насочат вниманието кон напорите на историчарите кои, поттикнати од сопствениот национализам, имале обичај да ги употребуваат Власите како потпора за своите шовенистички намери. Пред 1913 година повеќето од Власите живееле во етничка Македонија, односно, турска Румелија. Од причини како што се: нивниот номадски живот и нивната двојазичност тешко било Власите да се сместат во било кој статистички модел. Па така, полесно е да се "измешаат картите" кога демографските статистики треба да бидат изманипулирани. За несреќа овој тренд продолжил во историските, јазичните и етнoлошките истражувања на етничка Македонија и до денешни дни. Студиите од поново време се повеќе филолошки или географски отколку историски. Повеќето генерализирани и површни проучувања на Власите сè уште се обременети со шовенизам и непознавање на работите.

Грците и до денешни дни не прифаќаат друга теорија за потеклото на Власите освен онаа дека: Власите се Грци кои случајно говорат *"еден латински дијалект со многу примеси од позајмени зборови но, и зборови од грчкиот јазик"*. Како што ќе видиме понатаму, научно, тоа е нивна голема заблуда. Фактот дека на планинскиот масив Пинд имало латинофони уште од времето на Римјаните има одредена романтичарска привлечност, но сепак постојат малку цврсти докази кои што би ја подржале таа премиса. Латинските војни можеле, а веројатно и го правеле тоа, да се женат со месните жителки; но, доколку мајките говореле грчки, децата би зборувале исто така грчки, а латинскиот би изумрел. Зошто, непобитна вистина е дека децата го учат јазикот на мајчиното колено и тешко е да го научат јазикот на таткото. Ова поготово ако тој бил воин со долги отсуствувања од домашното огниште. Во доцниот деветнаесети век има грчки автори кои биле

готови да им признаат посебен ентитет на Власите меѓутоа, влијателниот труд на М. Chrysochoos, "Blachoi kai Koutsoblachoi" - "Власи и Куцовласи" (Атина, 1909) со својата теорија, заснована главно на потребите на воената стратегија, дека Римјаните испратиле војни да ги чуваат премините на планината Пинд, и дека Власите се потомци на овие војни и месното грчко население сепак, се промовира во уверување следено од скоро секој грчки автор, ги поколебал тие автори. Погоре го изнесовме примерот со грчкиот академик А.Керамopoulos.

Геокартите на грчките автори ги прикажува Власите во непрекинатиот појас од Гардики на јужните падини на планината Пинд до Крушево со два "џеба" на планините Вермион и Олимп. Споменатите мапи имаат за цел да ги прикажат Власите постојано населени во, или близу до, премините на масивот Пинд, таму каде што нивните претци, пред повеќе од две илјади години, биле поставени од Римјаните.

Романците, меѓутоа, бијат битка на два фронта. Алчно нагласуваат дека Власите се навистина Романци меѓутоа, исто така, мора да бидат внимателни да докажат дека Романците не се Власи. Со други зборови, додека го докажуваат присуството на латинофоните на југ, тие не можат да го обезвреднат тврдењето за континуирано присуство на латинофоните северно од Дунав. Затоа постојат одредени тензии во романските тврдења најдобро прикажани во статиите за владеењето со Арсеновото царство и потеклото на Власите од Пинд. Романските научници не можат наполно да се сложат дали Власите кои сега живеат на Пинд се автохтони жители или пак се резултат, потомци, на преселбите од север кон југ во десетиот век од н.е.

После Грција, поранешна Југославија стоеше на второ место по бројот на Власите во рамките на своите граници. Но, оваа земја донекаде го потценуваше нивното присуство. Д.Поповиќ, автор на разочарувачката книга за Власите, "О Цинцарима" (Белград, 1935), со малку информации од средновековниот период, ја нагласува нивната врска со Грците и настојува Власите во Југославија повеќе да ги посматра како последица на доцнежна колонизација од далечниот југ, отколку како преживевани потомци од поранешните времиња. Албанија, чија историја во средновековието често пати се преплетувала со историјата на Власите, не дала ниту еден автор кој би бил заинтересиран за Власите - се чини дека албанскиот интерес за историјата главно се задржува на проучувањата на Илирите. Тие и во денешни дни претендираат дека се потомци на Илирите. Према сознанијата на денешните аналитичари Албанците се потомци на некои племиња кои многу векови пред Христовото раѓање биле населени во Тракија. Во тој период заминуваат на Кавказ и по приличното измешување со кавкаските народи повторно се враќаат на Балканот но, не во Тракија туку во денешна Албанија - во земјата на Илирите кои при таа наезда најверојатно се потиснати на југ, главно во Епир. Примесите на, условно речено, латинскиот јазик во нивниот јазик не ги наследиле од Илирите туку им останале од Траките пред нивната преселба на Кавказ.

Записите кои ни ги оставил германскиот истражувач G.Weigand сè уште се драгоцени, и покрај фактот што тој можеби и не им дал доволно нагласок на Власите населени во денешна Грција, а бил оптужуван за славофилство. Несомнено тој бил историчар, но усретсреден на влашкиот јазик и обичаи, па дури и неговата филологија била напаѓана од романските научници. Но, последново најмалку треба да нè загрижува зошто секое дело на тема Власи во кое не се

прифаќа дека Власите на Балканот се Дацијци преселени на јужниот Балкан, Романците го изложуваат на најцрна осуда. Раниот труд на С.Bratter "Die Koutzovlachische Frage" (Хамбург, 1907) претставува одлична антитеза на грчката теорија за настанокот на Власите како последица на мешаните бракови помеѓу местните Гркини и римските легионери. Апсурд без преседан: Па како може да настане народ како последица? И веднаш да направиме паралела за денешните Македонци: Ниту еден признат автор не ја застапува тезата дека со асимилација на античките Македонци со помногубројните Словени кои се доселиле во VI-от век од н.е. настанала нова нација, туку само се тврди дека во нас делумно тече и крвта на античките Македонци. Ова е сосема поинаков природ од оној на грчката теорија за Власите.

Историчарите и патетписци кои во повеќе наврати ги крстосувале влашките населби на Балканот Wace и Thompson (Вејс и Томпсон) ја напишале единствената сериозна студија за Власите на англиски јазик. Тие се обидуваат да ги опфатат јазикот, обичаите и историјата, а нивното дело "Nomads of the Balkans" се споменува практично во секоја студија за Власите, и покрај тоа што поминаа седумдест години откако е напишана. Нагласокот во истата е ставен на областа околу Самарина во Грција.

Ова заплеткано прашање најдобро може да биде илустрирано доколку ги земеме предвид двете екстремни решенија на истото: да се сложиме со желбите на грчките и романските националистички автори. Грците би сакале да нè уверат дека Власите се потомци на староседелците на планината Пинд кои го научиле латинскиот како последица на присуството на римските посади кои ги чувале премините помеѓу Тесалија и Епир, особено преминот Зигос во близината на Мецовон. Малку докази постојат за поддршка на оваа теорија. Во областа на Пинд не се пронајдени остатоци од Римјаните. Нема докази за постоењето на латинофони во оваа област пред десеттиот век од н.е. Јазичните студии за влашкиот јазик наведуваат на заклучок дека Власите никогаш не биле изложени на римско војничко цивилизирање и асимилација. Власите, цели петнаесет векови морале да вложуваат извонредни напори за да го заштитат својот јазик од словенското и грчкото влијание. Екипажот на воените посади околу планинските превои, сигурно од машки пол, веројатно се женеле со мештанките, меѓутоа мала е веројатноста децата од овие бракови да зборувале латински.

Романците, природно, се опираат да ги поистоветат мегленските Власи, или било кои македонски Власи, со освојувачите од север, бидејќи ако тоа го направат би ги издвоиле македонските Власи од Романците, а можеби со тоа сакаат да го отфрлат и сомнежот врз своите сопствени трдења дека тие, Романците, отсекогаш опстојувале северно од Дунав. Лесно е да се видат причините кои стојат зад нивното настојување за доаѓањето на Власите од романската прапостојбина Дациа, исто како што е едноставно да се види зошто Грците сакаат да мислат за Власите како за автохтони и вистински Грци. За Грците, загрижени да ги воспостават своите граници по должината на северното крајбрежје на Егејот, Власите истовремено претставуваат и закана и предизвик. Кога би можело да се прикаже дека Власите се Грци, тогаш Грција би могла да тврди дека има свои граѓани северно од Битола. И спротивно на тоа, доколку Власите не би биле Грци, тогаш претензиите на Грција према етничка Македонија би биле сериозно загрозуени.

Македонија во предримскиот период

Пред римјанското завојување на Балканот, Епир (географски: јужен Епир во денешна Грција и северен Епир во денешна Албанија), одделен од Македонија со планинскиот масив Пинд, бил поим за: запад, додека пак Македонија означувала: исток. Овие две кралства воделе истоветна, но независна политика на коегзистенција и покрај тоа што женидбата на Филип II со Олимпија, родителите на Александар Велики, доведува до времено обединување на двете царства. Другите племиња, значајни по нивниот број на припадници, како Линкестинците населени источно од Охридското и Преспанското езеро, донекаде биле независни во текот на поголемиот дел од македонската историја, и покрај тоа што моќните кралеви, како Филип, ги ставале под македонска хегемонија. Линкестинскиот кралски двор бил поврзан со кралскиот двор на Македон. Последниве и другите племиња во оваа област, макар да и помалку цивилизирани отколку што тоа биле рамничарските Македонци во близината на Пела, се претпоставува дека зборувале некој вид грчки јазик. Ова "некој вид" е навистина произволна одредница. Сепак, премногу претпоставки се присутни во историјата на Македонија. Кај T.Winnifrieth наоѓаме дијаметрално различно тврдење: "Македонците имале свој јазик". Winnifrieth не доаѓа до тоа кој бил тој јазик, ама кралското семејство на Филип II, земајќи грчки учители и воспитувачи како, на пример, Аристотел за учител на Александар V, и самото племство, за да нешто во тоа општество значи, учеле да зборуваат грчки. Ова може да се спореди со накарадната, во тоа време (XVIII и XIX век од н.е.) многу помодна појава кај руското племство, меѓусебната конверзација да ја водат исклучиво на странски јазици, главно на француски јазик. Сепак, извесно е дека Филип и Александар како и другите македонски кралеви исто така владееле и со некои племиња кои не зборувале античко-македонски јазик. Географијата на Македонија се одликува со голема средишна рамнина близу до крајбрежјето, заокружена со планини, низ кои се пробиваат тесни премини кои што водат кон висорамнините обиколени со повеќе планини, пробиени со ужасно сурови планински премини. Во такви географски услови тесната соработка помеѓу рамничарите и планинците била неопходна. На жителите од високите предели им биле неопходно потребни рамниците за зимска испаша на своите стада овци, додека пак на рамничарите им биле потребни планинците со одбраната на премините против побројните варвари кои навирале од север - да им помогнат во одбраната и сочувувањето на својата независност.

Овде ќе наведеме две сведоштва: едното кај Аријан, а другото кај Јустин, кои што навестуваат дека Филип вложил значајни напори да ги цивилизира полуномадите од повисокиот планински дел на земјата доведувајќи дел од нив да живеат во градовите во низината. Во двете сведоштва описот на животот на полуномадите од високите предели на Македонија потсетува на древните Власи. И овие новопечени рамничари брзо почнувале да го учат и употребуваат грчкиот јазик. Филип бил разочаран зошто, тој ги доведувал планинците во низините за да се зачува автохтониот јазик, сопствениот македонски јазик, а тие учеле и говореле и грчки.

Власите во време на римската окупација на Балканот

Римското ангажирање на Балканот започнало во 229 година пред Христа, кога налутени од пиратските упади од страна на Илирите во Јадранско море, Римјаните воспоставиле мал протекторат во денешна централна Албанија северно

од Епирскиот сојуз на државички. Во текот на следните стотина години, до 148. година пред н.е., Римјаните успеале наполно да ја контролираат Македонија. Благодарение на искажувањата на Ливиј и Полибиус останал целосен преглед на сложените политички и воени сплетки во македонските војни. Ова дотолку повеќе што останатите извори за историјата на Македонија, откако станала римска провинција, се оскудни. Ова е разочарувачко за оној кој го проучува влијанието на латинскиот јазик на Балканскиот полуостров, бидејќи јасно е дека во периодот после 148 година пред Христа, кога **Македонија станала римска провинција, поверојатно би било за тоа да придонела тукашната, веќе постојна, автохтона латинофонска популација**, отколку воените походи против Филип и Персеј. *Тоа претставува уште еден доказ дека, условно речено, латинофоните не го примиле јазикот од Римјаните туку напротив тие најверојатно го зборувале својот јазик, сличен на латинскиот, многу векови пред доаѓањето на Римјаните на Балканот.*

И уште еден доказ: Приведуваме еден цитат од делото на Васил Тупурковски: "Историјата на Македонија - од древнина до смртта на Александар Македонски", кој се однесува на една битка на Александар Македонски во Тракија. Истиот гласи: *"Војниците, искусни ветерани од походите на Филип II, извонредно ја извршиле тактичката задача, при што македонската војска немала ниту една единствена жртва. Уследил јуришот на штитоносците и на стрелците при што Тракијците се повлекле пред громогласниот јуришен повик на Македонците: "А, ла-лај".* Преводот на овој јуришен повик на денешен влашки јазик би значел: "А, го земав" или послободно: "Ајде, го имам, поседувам". Така да не само препознатливата интонација за Власите: *ла-ла*, ами и значењето на овие зборови упатуваат на тоа дека сепак античките Македонци употребувале некој вид латински јазик но, не како што велат Грците, бидејќи оваа битка се одиграла, без малку, 200 години пред доаѓањето на Римјаните во Македонија.

Повеќе од веројатно е дека во еден голем дел од помалку пристапните предели на Македонија и Епир во времето на римското освојување сè уште зборувале јазик кој не бил грчки. Тогаш кој бил тој јазик? На ова прашање одговорот го наоѓаме во делата на Бранислав Стефаноски. Фактите зборуваат дека тоа автохтоно население немало ни потреба да учи нов јазик затоа што оној на кој говореле бил многу сличен на јазикот на завојувачите односно Римјаните. Тука може да стане збор само за тоа кој од овие два етноса порано го примил истиот, или варијанти на истиот, и на своите потреби го прилагодиле, јазикот и фонетското писмо од Пелазгите. Обзир на фактот што Балканот е по на исток од Апенинскиот полуостров логично е трачките и илирските народи, во IV-от век пред Христа, организирани во држава на античките Македонци, поскоро да го примиле овој јазик отколку Римјаните. Но, за оваа тема, кој понапред ги примил и прилагодил пелазгискиот јазик и фонетското писмо, и не е така битно.

Во 1894 година Weigand ја публикувал својата лингвистичка мапа на Балканот. Во оваа мапа ја прикажал областа која се поклопува со древна Македонија и Епир како неповрзано шаренило од: Грци главно долж крајбрежјето, Власи најмногу во повисоките предели, и компактни заедници на Турци, Албанци и македонски Словени. Тоа го дополнува шаренилото на "крпениот јорган" на јужниот Балкан. Денеска повеќето народи се прибрале во рамките на своите граници, само Власите упорно опстојуваат во областите во кои што ги регистрира и Weigand. И две илјади години пред Weigand лингвистичкиот картограф би можел да најде на слична, неповрзана, слика. Тогаш, пред дваесет века, се разбира, не би постоеле Турци, Албанци, Бугари, и Помаци. Грците го задржале своето

влијание долж крајбрежјето и малку понатаму во внатрешноста на границите, сепак не толку далеку, односно многу појужно од сегашната грчка граница - најверојатно до реката Бистрица.

Така било на овој степен на развој на настаните меѓутоа, тешкотиите поради постојаното римско присуство во пределите на Пинд во овој период тукушто започнувале. Освен во војската, каде што Римјаните го задржале својот супериорен статус, се покажало дека армјанскиот е доминантен јазик онаму каде што постоела директна конкуренција помеѓу армјанскиот и латинскиот јазик. Зимските услови околу преминот Зигос биле премногу тешки за да се допушти постојано запоседнување, и преку зимата, па затоа сите латинофони кои ги опслужувале премините за време на летото, во зимскиот период биле приморани да се повлечат во низините каде што живееле Армјански Македонци. Конечно, случајниот римски легионер или италијански трговец можеби и можел да го одржи латинскиот јазик една единствена генерација, но тешко е да се утврди на кој начин би можел јазикот да се зачува подолго од само една генерација без помошта на нов наплив на жени кои зборуваат латински. Веројатноста за таков наплив е многу мала. Не е пронајдено ниту едно сведоштво за фамилијарно доселување на Римјани на Балканот.

Примедби од овој вид можат да се упатат на секоја теорија која на денешните Власи гледа како на потомци на римски легионери кои ги опслужувале виталните премини. Природно, тоа се однесува и на другите влашки заедници освен онаа на планината Пинд. Власите на планините Олимп и Вермион, према повеќето извори, изгледа дека се релативно нови доселеници, инаку, во римско време, тие биле во област каде што сите околни жители зборувале грчки. За Власите од штипската низина, Weigand и југословенските научници претпоставуваат дека се скорешни доселеници од планината Грамос. Меѓутоа материјалните сведоштва, мермерни плочи, напишани на некој вид латински јазик сепак навестуваат дека тука постоело автохтоно влашко население на кое се приклучуваат бегалците од Грамос (планина и област на границата помеѓу денешна Грција и Албанија) како последица на погромите од страна на Али-паша Јанински кон крајот на XVIII-от век. Познато е дека во шестиот век од н.е. постоеле добро втемелени заедници на Власи во Хераклеа близу до Битола, во Стоби и во Баргала близу до Штип.

Латинското присуство на самиот пат Виа Игнација (Via Egnatia) е многу поприфатливо и поверојатно отколку на Пинд. Историчарот Hammond установил дека помеѓу Lynxidus (Охрид) и Heraclea (Битола) патот Via Egnatia, врз основа на сведоштвата од древните патни мапи и она што може да се види во современите мапи, веројатно имал истоветна траса со современиот пат преку два тешки високи премини на обете страни од Ресен - Ѓавато и Буковик. Можно е двете влашки населби: Магарево и Трново да лежат токму на патот Виа Игнација. Другите села: Маловиште и Гопеш, за кои се тврди дека се древни населби, се простираат кон југ и север од Виа Игнација, додека пак Нижополе, за кое што не се тврди дека е антика освен неговиот римски мост, е малку подалеку на југ од Трново и Магарево. Остатоци од касно римско утврдување исто така постојат кај Трново, а во Маловиште се пронајдени царски метални пари. Други остатоци во оваа област се наоѓаат кај Отешево, јужно од Ресен, Ехла западно од Ресен, Ореово јужно од Нижополе, Раштани западно од Битола, Велгошти источно од Охрид и Лера малку северно од Виа Игнација. Повеќето од овие остатоци се мапи од покасниот период па затоа најприродно, тие објекти се сметаат за прибежишта од периодот на касната Империја. Во близината на Кажани како и близу Горно Српци, помеѓу

Битола и Охрид, постојат две прилично големи наоѓалишта. Првото се состои од воен логор и цивилна населба, а второто од храм и рано-христијанска црква. Тука се пронајдени и двојазични натписи.

Познато е дека латинските зборови опстанале во воените наредби кај византиската војска и тоа прилично долго време. Овде ќе се послужиме со еден вистински настан. При напредувањето на византиската војска еден од војниците кои ги воделе товарните маски извикнал: "Torna, torna!" по што сета војска почнала да отстапува, а маскарот веројатно му викнал на другарот си да се сврти и да го врати товарот од една кон друга страна за да не се преврти маската со товарот. Маурициј обезбедува опширни сведоштва за ова па така, не треба да нè изненадува што војската ги примила овие латински зборови како сигнал за отстапување. Дали војниците разбрале, или пак погрешно разбрале, латинскиот јазик бил застапен во војничките наредби, па целосно земено, не изненадува што маскарите исто така располагале со извесно познавање на латинскиот јазик. Поголема е веројатноста маскарите да биле вистински влахофони. На прво место Власите, по природа патници, сигуро би постанале добри водачи на маски. Кај Теофан е речено дека маскарот извикнал "Torna, torna phrater" или према еден ракопис: "Torna, torna, phratre" ("Сврти се, сврти, брате" што истовремено значи "врати се, врати, брате"). Современиот Влав би рекол "Torna ti, torna, frate", (мегленски дијалект)

Власите во времето на доаѓањето на Словените на Балканот

Досега не е пронајден било каков запис или друго сведоштво за словенските наезди кон Македонија во шестиот век од н.е. Тоа може да наведе на заклучок дека Македонија била поштедена од најлошото што наездите со себе го носат, или тоа може да значи дека Македонија била толку темелно завојувана што не вредело ниту да се споменува. Т. Винифрит пишува: *"Фактот дека кон деветтиот век од н.е. дошло до тоа Македонија да означува една мала област во западна Тракија, штотуку востановена како тема (thema) под византиска управа, мора да пердизвика недоверливост кон било која географска референца од страна на подоцнежните историски извори. Навистина промената во значењето на терминот Македонија можеби е и најголемата индикација дека со исклучок на мал предел околу Солун целата, она што денеска би ја нарекле етничка Македонија, била во рацете на Словените најмалку четири века, до владеењето на Василиј II."* Во "Документите за историјата на македонскиот народ" наоѓаме одговор на овој навод. На истиот ќе се задржиме подолу во оваа тема.

Основата на родовското стебло на цар Самуил е народот кој му бил лојален, народот кој ја населувал Македонија. Сите други теории и својатања се неприфатливи. Првите четири писмени записи во историјата на Власите се појавуваат за време или веднаш по периодот на владеењето на цар Самуил и тоа токму во, или во близината, на средиштето на неговото царство. Тоа е потполно во склад со историските собитија во следните две стотини години низ кои што византиските извори се скоро едногласно непријателски расположени према Власите па дури ги заменуваат или изедначуваат со Бугарите. Па оттаму и византискиот цар Василиј II, по битката на Беласица, е наречен Бугароубиецот. Станеску прикажува еден од внуците на Самуил кој го носел типичното римско име Трајан. Додатно на ставовите на Станеску мораме да ја забележиме и подударноста на хебрејските имиња на Самуил и неговите браќа - Арон и Давид. Во својот подоцнежен запис Евреинот Бенјамин забележал еврејски имиња кај

Власите од Тесалија. Тоа е пак, уште една силна потврда за пелазгиското присуство во етногенезата на Власите. Средиште на делувањето на Самуил била областа околу Преспанското и Охридското Езеро меѓутоа, тој вршел молневити препади во Тесалија и територијата на денешна Албанија. Ова се области каде што и ден денеска Власите се присутни. Конечно, а можеби и најсоодветно, ова е начин да се реши проблемот на многу зачестените врски помеѓу Ерменија и бугарското крајбрежје. Тие врски, често споменувани во историјата на Византија за овој временски период, од друга страна, наведуваат на убедување дека Ерменците кои, низ записите, "се појавуваат на Балканот", не се Ерменци туку Армени. Во времето кога Winnifrith ги издава своите дела за Историјата на Власите, крајот на XX-тиот век, тезата на Стефаноски за поделбата на Пелазгите, еден дел кон Кавказ (Ерменија) и друг дел кон Тракија, сè уште не била обелоденета. Дали денес Winnifrith ја прифаќа оваа теза не е познато.

Впечатокот кој што може да се стекне од записите на Кекоменос е описот на настаните од неговото време и од периодот на нему претходните две генерации Власи. Во тоа време Власите биле обврзани на некој вид прилично неодредена лојалност кон Византиската империја. Некои Власи воделе номадски живот, па не било едноставно да се разликуваат од Грците или Словените - веројатно соработувајќи со обете страни према дадените прилики. Во 1027 година наоѓаме Власи во византиската армија која што навлегла во Италија; "Аналите на Бари" е првиот западен извор во кој што се споменуваат Власите. Влашкиот начин на живот и нивната несигурна политичка определба го отежнува размислувањето било во поглед на влашка нација било за влашка држава. Национализмот кај останатите балкански народи, од крајот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, во потрага по проширување на своите државни граници, не бил во полза на националното осознавање на Власите.

Власите во византискиот период

Младите војници во војската на Византиската империја се следното нешто по што ги среќаваме Армениите односно Власите. Тие биле регрутирани заедно со Словените и Бугарите да се борат на страната на Византија против наездата на Печенезите која што се случила во 1091 година. Алексиј, многу малку упатен во Азија, му наредил на Никефорос да го заземе Енос откако претходно му дал наредба да прибере што е можно повеќе војска од сите краишта, а особено Словени, Бугари и Власи. Енос е сместен на морскиот брег кај што реката Марица ја означува денешната граница помеѓу грчката западна Тракија и турската источна Тракија, а Власи веројатно биле населени и во близината на оваа област. Во описите на Ана Комнена за Власите како номади, некои историчари гледаат навестување дека терминот Влав може да се однесува поверојатно на начинот на живеење, занимање, отколку на посебен етникум.

Децентрализацијата на државната власт во Византија оделе во корист на Власите. Сè почесто се појавуваат навестувања за нивно постоење насекаде по Балканскиот полуостров. Тесалија постанува позната како Влахија. Наидуваме на миграции на Власи во централна Грција. Во Асеновото царство кое што ја опфаќало територијата на современа Бугарија и, во тоа време, и во денешна Македонија, сигурно живееле и Власи.

Постои мислење дека Власите споменати во булата на Стефан Немања живееле во призренскиот крај. Тоа е и локалитетот од каде што потекнува

ненадминливиот српски комедиограф Бранислав Нушиќ (со крстеното име Алкибијад Нуша). За Власите постои запис и во Црна Гора од 1220 година. Во овој запис има долга листа на влашки имиња. На Власи наидуваме и во манастирот близу Скопје во 1300 година. Дубровничките записи за прв пат ги споменуваат Власите во 1280 година, а во хрватските писмени документи по прв пат се наведуваат Власи во 1322 година, во Босна во 1344 година и во Далмација во 1357 година. Турската наезда ги натерала Власите да се преселуваат кон север. Власите во северниот дел од Србија се чини дека почнале да го губат својот латински говор во седумнаесеттиот век, а латинофоните во Истра може да се последните преживевани остатоци од овие северни Власи.

Асеновото царство настанало како резултат на востанието на планината Хемус предводено од двајцата браќа по народност Власи, Петар и Јован Асен, против несносните давачки за стадата кои што имал намера да ги наметне царот Исак Ангел. Нема многу причини да не се верува на зборот на историчарот Коњатес за етничкото потекло на двајцата браќа како и за нивното родно место. Ова, и покрај настојувањето на бугарските историчари кои детално ја елаборираат тезата со која сакаат да покажат дека: кога Коњатес вели Власи тој всушност мислел на Бугарите. Побуната добро се одвивала и напредувала, и покрај тоа што Петар и Јован се соочиле со страшната смрт. Третиот брат, познат како Јаница или Калојан, во 1197 година успеал да ја оствари целта на востанието па дури се покажал и поопасен противник на владетелот од своите браќа. На врвот од својата моќ Калојан го проширил своето царство скоро до границите од времето на владеењето на Симеон и Самуил. Тие настани, без сомнение, го довеле Калојан во врска со Папата Инокентие III. Калојан кај Папата побарал да му се потврди дека Симеон и Самуил се негови претци. Истовремено полагал право на свое римско потекло.

Власите во отоманската империја

Историчарите на балканските земји ги посматраат годините на турското владение како тажен период, карактеристичен по културната стагнација и економска депресија, додека пак деветнаесеттиот век се смета за херојска епоха, ослободување и конечен триумф. За Власите би можело да се каже токму спротивното. Трговците, овчарите и занаетчиите постепено проспирале во мир, потпомогнати од моќната управа. Пропаста на власта, поставувањето на националните граници и крвавите војни можеби донеле слобода но, тие исто така донеле и многу несреќи. Па така, бидејќи сиромашните села не биле во состојба да издржуваат голем број жители, започнала емиграцијата и талкањата по светот. Оваа појава продолжила скоро до денешни дни. Меѓутоа, повторно изгледа дека Власите биле во извесна предност - тие веќе биле навикнати да патуваат. Непристапноста на влашките летни пасишта многу често претставувала стратешка позиција, што подразбира дека тие можеле да обезбедат значајни привилегии во врска со државните дажбини. Кога кон крајот на осумнаесеттиот век опаѓала моќта на централната турска, власт непослушниот албански ајдук Али-паша Јанински со голема подршка од страна на добро вооружените Власи воспоставил сопствена власт. Потоа тој и неговите Албанци се сврatile против имотните Власи и предизвикале масовен егзодус на Власите и тоа во 1769 и 1788 година кога кон север во двата наврата се упатиле по околу 200 илјади (вкупно преку 400.000) Власи од кои најмалку половината од нив ја поминале и реката Сава и се населиле низ Австроунгарија.

Постојат докази во корист на тезата за континуирано запоседнување на одредени области од страна на Власите. Степенот до кој Отоманската империја во некои области ги презела византиските норми на владеење сè уште се истражува. Грчкиот национализам и сентименталност го попречуваат обелоденувањето на таков историски материјал. Додека пак, во Србија наидуваме на најдобри сведоштва за континуитет во задржувањето на правата дадени од Неманиќите пред доаѓањето на Турците. Овие права и отстапки кон Власите ги потврдила и Отоманската империја. Во областа на Пинд има сведоштва за особени привилегии кои им биле давани на населението од тешко пристапните предели. Овие сведоштва се од подоцнежниот период, главно од осумнаесеттиот век - време кога привилегиите биле обновувани или укинувани поради слабеењето на моќта на централната отоманска власт. Со давањето на привилегиите на Власите, Турците всушност имале за цел да им овозможат на жителите на Пинд да продолжат да ја обавуваат скоро целокупната контрола над своите работи под услов да ја признаваат турската власт. Високите премини на Пинд скоро да е невозможно да бидат заземени или контролирани меѓутоа, Власите од Пинд сепак, ја признавале султановата управа.

Непосредно пред турското завојување на Балканот било извесно дека некои луѓе со "измешана крв", односно, етничко потекло, одиграле значајна улога во балканската историја. Цар Лазар на пример, поразениот херој на Косово, прочуен во историјата, дури и пославен во легендата, се придружува на истакнатата плејада балканските лидери на кои влашкото потекло им било предуслов за одредена позиција во општеството. Некои Власи кои стигнале далеку, дури до Босна, го изгубиле својот влашки јазик односно го замениле со словенскиот, како што и наскоро потоа ќе ја заменат христијанската вера со муслиманска. Потполната словенизација на Власите веројатно настанала по преселбите подалеку на север, пак преку границата, за да станат австриски граничари после Карловачкиот мир од 1699 година.

Трговијата придонела Власите да го постигнат своето најспектакуларно вознапредување макар да, потоа таквиот напредок предизвика ослабнување на силите на влашката цивилизацијата во градовите и разводнување на влашкиот јазик сред другите националности. Тоа веројатно најдиректно придонело влашкиот јазик да опаѓа во текот на подолг период. Најмоќниот период за влашките трговци се случува во осумнаесеттиот и во раниот деветнаесетти век кога Австриската империја се проширила кон југ, а индустриската револуција изискувала трагање по нови пазари како и по нови извори на сировини.

Меѓутоа, влашките трговски активности започнале доста порано од осумнаесеттиот век. Градот Москополе, во источна Албанија, толку нараснал што станал втор град на Балканот и тоа далеку пред 1769 година кога за прв пат бил опљачкан од Албанците. Потоа, во 1788 година следи вториот бран разурнување на градот, а Али-паша во раниот деветнаесетти век напосто ја завршил таа опустувачка работа, приморувајќи ги притоа Власите од оваа област да бегаат кон исток и север.

Во осумнаесеттиот век Москополе станал една од најголемите влашки метрополи со постојан подем на политички, економски и културен план, со околу 60-70.000 жители скоро сите од влашко потекло. Градот играл мошне значајна улога како културен центар. Во него имало 72 цркви, 12.000 убави куќи, од кои многу биле изградени од мермер и камен, а имало и други монументални згради, училишта и Академија со голема библиотека. Градските улици биле поплочени со

мермер, а по страничните сливници постојано течела бистра планинска вода. Манастирката црква била изградена во 1632 година, голем број цркви биле изградени помеѓу 1700-та и 1766-та година, а се споменува и еден непознат историчар чиј ракопис бил пронајден во манастирот. Во тој запис биле забележани величенствените денови на градот во седумнаесеттиот век.

Москополе не се наоѓа на некој главен пат од Истанбул кон запад и север меѓутоа, тој сепак е доволно близу за да обезбеди погодно поврзување и вкрстување на патиштата, и во исто време доволно настрана за да биде безбеден од опасностите на кои би бил изложен токму поради добрата патна поврзаност во времињата на беззаконието. Интересно, и Крушево, основано главно од бегалците од областа на Москополе, се наоѓа во слична стратешка положба.

На политички план Власите ја извојувале својата голема победа кога Султан Хамид со Ферман од 23-ти мај 1905 година им признава статус на посебен *милет* (народ) во Империјата. Со овој акт Власите се здобиле со право да отвораат училишта како и да имаат свои претставници во управните органи на административните единици. Во август 1910 година, за време на Младотурците, е свикан Конгрес на Власите на кој што е поставено барањето за духовни права во смисла на своја Црква и богослужба на влашки јазик. Првата црковната богослужба на влашки јазик се одржала во битолското село Трново. Општо земено, во секое движење за сопствена, влашка, духовна независност недостасувале снага и желба. Од друга страна пак, низ историјата на другите балкански народи, нема востание, ослободително движење или народен отпор во кое не учествувале, или најблаго речено предничеле, Власите.

Италијаните, преземајќи повеќе империјалистички воени походи во источниот Медитеран, биле главните лобисти на влашката кауза на Версајската мировна конференција. Меѓутоа, нивната поддршка не била искрена. Романија, која била притисната од повеќе домашни проблеми и загрижена да биде во добри односи со сите, не притискала на влашката кауза многу енергично. На Версајската конференција присуствувала и влашка делегација но, не постигнала никаков успех.

Во близината на Преспанското езеро, на испразнетиот простор по заминувањето на Турците, биле населувани Власи од Албанија кои пред тоа немале постојано живеалиште. Прилагодливата природа на Власите не може да се спореди со онаа на ниту една друга нација. Тоа делумно може да се објасни со фактот што Власите биле навикнати да талкаат, а од друга страна умеат страствено да се приврзат за местата каде што се доселиле, просто како што пред тоа биле вљубени во местата од каде што дошле.

Постои уште едно објаснување за опстанокот на Власите. Живееме во доба кога се проповеда универзално братство но сепак преовладува громогласниот национализам. Кај Власите не постои некое движење кое би предизвикало интерес или наклонетост кон нив. Можеби спремноста на Власите да се стопат со другите националности и неволноста да обрнат внимание на својата положба во општествата каде што живеат не е знак за слабост туку напротив - способност.

Нови тези за историјата на Власите

Од досега приложените научни извори за историјата на Власите дознавме многу работи и во исто време, со мали исклучоци, малку или поблаго речено недоволно. Сите истражувачи, вклучувајќи го и Tom Winnifrith ни соопштуваат неколку недокажани или недоволно аргументирани тези, како:

-Грците тврдат дека Власите се потомци од мешаните бракови помеѓу римските легионери и местните, автохтони, Гркини. Теза која лесно се оборува: Познато е дека децата растат и првите зборови ги учат на мајчиното колено па како е можно таткото воин, отсутен од дома во голем дел од годината, да им го "даде" својот јазик?

-Романците тврдат дека Власите се потомци на Дацијаните од Карпатите (потомци на Романците) кои во десетиот век од н.е., откако го примиле латинскиот јазик, се преселиле на југ во суровите планински услови на Пинд, Олимп и Пелистер. Најновите истражувања со помош на компарација на хромозомот "Y" од DNK кај Власите и Романците во основа ја декласира и оваа теорија.

Постои една основна премиса од каде впрочем би требало да почнеме со трагање по корените на оваа не така мала популација на Балканот. Имено: ниту античките Македонци можеле да "испарат" и да ги снесат од овие простори ниту пак Власите можеле во еден историски момент да настанат затоа што божемно "на некој нивен предводник му се посакало да створи посебен етникум" Употребата на зборот "настанок" едноставно е навреда за влашкиот ентитет. За ниту една друга нација не се трага по некој "настанок". Па "да признаеме" дека Власите "дошле од друга планета" ако тоа ја задоволува радозналоста на историчарите кои упорно трагаат по одговор на прашањето: кога "настанале" Власите односно Армините? А одговорот е едноставен: Власите се автохтон праисториски народ на Балканот. Евентуалното спротиставување на оваа теза тешко може да најде барем еден валиден аргумент за потврда.

Од таа причина ќе се осврнеме на "Документите за борбата на македонскиот народ за самостојност и за самостојна држава" во издание на Универзитетот "Кирил и Методиј" - Скопје во 1981 година. Во том први на страна 26 во фуснотата дословно стои:

".....Се однесува на древните Македоци - староседелци, кои како посебен народ се формирале уште во IV век пред н.е. Тие и по ликвидирањето на древната македонска држава во средината на II век пред н.е. од страна на Римјаните и после претворањето на Македонија во римска провинција, продолжиле да егзистираат како посебен народ, иако за време на римското и византиското владеење биле доста разретчен народ поради постојаните варварски напади на Македонија. Види: Г.И.Кацаров, Етнографическо положение на старите Македонци - Софија 1909 г. и А.С.Шофман, Историја Античкој Македонији - Казан (Русија) 1960. Инаку, за време на словенската колонизација во крајот на VI и првата половина на VII век од н.е. дел од Македонците им се потчиниле на Словените и постепено се претопиле, дел се повлекле по планините и си ги зачувале своите обичаи и сл., а и еден добар дел се засолниле во Солун или пак ја напуштиле Македонија и се населиле главно во Тракија, околу градот Одрин, од кои населеници подоцна Византија формирала посебна тема (територијална единица) наречена по нив "Македонија"."

За нас, предметно, е интересен оној дел од цитатот: **"...дел се повлекле по планините и си ги зачувале своите обичаи...."**, за јазикот понатаму во овој

скромнен труд. Ако овој дел од античките Македонци од рамниците се повлекол во планините, морал и да преживее. Како поинаку ако не почнеле да се занимаваат со сточарство бидејќи на висорамнините и високите планини слаби се условите за земјоделие? Ако ги задржале своите обичаи има ли причина да не го задржат и својот јазик? Повеќе од сигурно е дека не организирале масовни курсеви за изучување на нов јазик. Тоа би било вистински апсурд.

Оттука изведуваме логичен заклучок: Останале да живеат по планините, овчарството захтева номадски или полуномадски начин на живот, ги задржале своите обичаи и не се мешале со Словените, најлогично е дека го задржале и својот јазик, па што би можеле да бидат тие луѓе освен потомци на античките Македонци? Секој поинаков заклучок многу лесно се оспорува бидејќи би бил лишен од сите наведени аргументи, а секој од овие атрибути верно ги отсликува токму Власите.

Веќе се уверивме дека арм'нскиот јазик не го оставиле Римјаните па сепак е "еден вид" латински. Тука се крие загатката за која нема друго објаснување освен дека двата јазика се развивале истовремено, па дури е можно латинскиот и подоцна, зошто носителите на истиот доаѓаат од Блискиот исток преку Мала Азија. Преносители се Пелазгијците кои од Феничаните го прифаќаат фонетското писмо. Еден дел од нив оди кон север, на Кавказ, и таму формира своја држава Ерменија. Ерменците го задржуваат името, а јазикот го губат. За разлика од нив другиот дел од овие племиња околу XV-от век пред н.е. преку Мала Азија и островите во Егејско море, особено Лемнос, се доселуваат на Балканот каде што се асимилираат во помногубројните тракиски и илирски народи и го донесуваат името Арм'ни со географскиот додаток Македонци односно Арм'њ Македонци. Истите го задржуваат, или поточно предаваат, јазикот и писмото. Се разбира, низ вековите, јазикот и писмото се усовршуваат и менуваат. Остатоци од името Пелазги наоѓаме во географските топоними: Пела, престолнината на македонските кралеви јужно од Воден, и Пелагонија. Дobar фонд од тогашниот јазик сепак останал во денешниот влашки или арм'нски јазик. Ке наведеме еден пример од листата која ја наоѓаме кај Б.Стефаноски:

„-На античко арм'н-македонски јазик: DZ I VAI BANA LA SIAL. (пишувале само со големи букви)

-На денешен арм'н-македонски јазик: Dzâ i vâ ai banâ la soare.

-На денешен македонски јазик: Кажи и ќе имаш живот кај сонцето.

Како доказ за пелазгиското потекло на Македонците ќе наведеме цитат од книгата VII.1.1. на римскиот историчар Јустин:

"Makeduna....Emathia ...cognominanta est ... Populus Pelasgi" што во слободен превод на арм'нски македонски значи: *"Makedonljji tu fundu sântu un lao pelasg"* или на денешен македонски јазик: **"Македонците во основа се пелазгиски народ."**

Во врска со потеклото на јазикот тука ќе приложиме цитат од трудот на Б.Стефаноски ""Pelasghyi - Limba, Carte, Numa"":

"Во античкото македонско писмо сите зборови биле пишувани на фонетскиот принцип, односно, како што се зборува така и се пишува и тоа само со големи (капитални) букви. Па така можеме да констатираме дека, кога говориме за

пелазгискиот јазик тогаш имаме на ум дека станува збор за еден "арм'нски јазик" кој јазик по самата негова композиција не е истоветен со "античко македонскиот јазик" туку се работи за негова "постара сестра". Према пишувањето на Херодот со сигурност може да се каже дека пелазгискиот јазик бил близок на јазикот на автохтоните жители на Македонија и Тракија, близок колку што и денешниот арм'нски јазик е сроден со оној на античките Македонци - приближно 90 проценти идентичен.

На таа основа можеме да бидеме сигурни дека почнувајќи од најраните антички времиња, до современите на Хомер, како што е подвлечено од Диодор во неколку прилики, јазикот и буквите во книгите биле пелазгиски. Тука не може да стане ни збор за книги на грчки јазик. Напротив, кажано е дека митовите за Атланта, Аргонаутите и Амазонките се напишани од современите на Хомер при што се верува дека ги употребувале пелазгиското писмо и пелазгискиот јазик. На основа анализите на Хомеровата "Илијада" се доаѓа до заклучок дека овој многу значаен еп, исто така, е пишувачки на пелазгиски јазик."

Заклучоци

1. Денешните Арм'ни Македонци или (додека се во романтичарска слобода на широките пространства, в лето по планините, а в зима во низините, со своите стада овци) Власи се потомци на Траките и Илирите кои ги населувале Македонија, Тракија и Епир;
2. Нема двојба дека јазикот на денешните Арм'ни (Власи) е дериват на пелазгискиот јазик на кој, во основа, зборувале античките Македонци.
3. Пелазгискиот јазик претставува основа и на латинскиот јазик кој што кај Римјаните го заменил древниот етрурски јазик. Доказ за ова се историските споменици на Апенинскиот полуостров на латински јазик кои не досегаат подалеку од само околу три века пред Христовото раѓање. Према тоа кога Римјаните го завладеале Балканот зборувале на јазик многу сличен на јазикот на автохтоното население и тоа не само во Македонија туку буквално на целиот Балкански полуостров;
4. На прашањето: Како можат денешните Македонци да полагаат право на наследство од античките Македонци? Ке одговориме: На овие простори имаме асимилирање на античките Македонци во масата на новоодојдените Словени. Само современата генетика може да го одреди приближниот состав на таа "смеса" меѓутоа, сосема е логично, ако таа, условно речено, мешавина, сепак го примила словенскиот јазик - да полага право на географскиот поим на своите претци - Македонија. Притоа Власите (Арм'ните), сместени на непристапните планински пасишта, послужиле како своевиден "трезор" за запазување на јазикот, односно во основа многу сличниот јазик, со оној на античките Македонци.
5. Сите овие наводи добро им се познати на околните народи. Ова особено се однесува на нашиот јужен сосед. Но, територијалниот залак добиен со помош на квази-историската "вистина" и неприродните Балкански војни на балканската буржоазија, е преголем за да се прифати вистинската, во исто време и единствено логична, теза. Рековме "неприродните Балкански војни" од причина што природно е несватливо да се ослободи соседна територија и

народ од туѓо владение за потоа да се подели и завладее таа иста територија од страна на самите "ослободители".

6. Заклучоците од точките 2. и 3. се засновани на логични изведби и аргументираните поставки на Б. Стефаноски за кои историската наука, колку ни е познато, не се има произнесено.

Велес, 23.Мај 2003. година

Георги Д. Тумбов

Литература:

1. Tom Winnifrith, "The Vlachs - the history of a Balkan People" - ("Власите - историја на еден балкански народ") - Лондон, 1987. - во превод на Г.Д.Тумбов - Скопје 1999.
2. Б.Стефаноски, "Pelasghyi - Limbâ, Carte, Numâ", ("Пелазги - Јазик, Писмо, Име") - Тетово 1998. (издадена на армјнски јазик)
3. Tom Winnifrith, "Shattered Eagles - Balkan Fragments" - ("Расфрлени орли - балкански фрагменти") - Лондон, 1995.
4. Вера Бужаровска, "Гопеш", Скопје 2000.
5. Вангел Ј. Трпкоски - Трпку, "Власите на Балканот" - Скопје, 1986.
6. Клеанти Лиаку - Ановска, "Социјалната припадност на народните раскажувачи Власи" - Скопје, 1995.
7. "Документите за борбата на македонскиот народ за самостојност и за самостојна држава" - Универзитет "Кирил и Методиј" - Скопје во 1981 година;
8. Васил Тупурковски - "Историја на Македонија - од древнина до смртта на Александар Македонски" (Куманово, 1993)